

УДК 781.7 (438:476:477) + 784.4(438:476:477)

Ірина Клименко (Київ)

АЛГОРИТМ МОНОГРАФІЧНОГО ВИВЧЕННЯ
КЛЮЧОВИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ОБРЯДОВО-ПІСЕННИХ ФОРМ («МАКРОТИПВ»)
(НА ПРИКЛАДІ КОЛЯДОК З ВІРШЕМ 5+5+3)

Проблемна науково-дослідна лабораторія
по вивченню народної музичної творчості (ЛЕК) НМАУ ім. П. Чайковського
Тел.: 050 440-67-53, e-mail: klymenko_irynd@ukr.net

Мелогографічні дослідження, які виконуються на макроареальному рівні й задіюють великі масиви матеріалів, вимагають спеціальних методичних підходів – як аналітичних, так і картографічних. На прикладі монографічного вивчення одного з найвідоміших колядних «макротипів» українців (з силаборитмічною структурою 5+5+3 у дворядковій строфічній версії) автор пропонує певний алгоритм дій, які забезпечують як всебічне представлення обраного об'єкту, так і виявляють його специфіку у макроконтексті інших крупномасштабних явищ українсько-білоруського ранньотрадиційного меломасиву (УБРМ).

Ключові слова: українсько-білоруський ранньотрадиційний меломасив, мелогографія, ареали, ритмічна типологія, колядки

Картосхеми див. в Атласі на стор. К1–К5. Джерельна база даних та звукові ілюстрації – див. на DVD_CM4_13_ZYM-553_Klym (посилання в тексті статті даються за зразком: A-...)

З-поміж східнослов'янських етномузикознавців лише білоруси ще у 1970-х–80-роках поставили й певним чином зреалізували завдання окреслення на мапі основних ліній етномузичного регіонування своєї території. Це було зроблено шляхом розмітки ареалів найбільш показових явищ традиційної музичної культури – мелодій обрядового циклу (автори карт – Вінаїда Можейко, Тамара Варфоломєєва, пізніше – Галина Кутирьова-Чубаля). Вітчизняна етномузикологія ще не візуалізувала відомості про географію найзнаніших обрядових мелодій українців – так званих «макротипів», тобто тих пісенних форм, які займають значні географічні обшири: охоплюють кілька етнорегіонів або й міжетнічні простори. Часом новиною для читачів стає й власне належність певної пісенної форми до явищ зі статусом макротипу. Аби поступово зліквідувати цю прикру прогалину, автор розгорнула серію макроареалогічних досліджень українсько-білоруського ранньотрадиційного меломасиву (УБРМ)¹, в межах якої готується цикл карт, що мають окреслити загальні ареали поширення ключових пісенних типів.

Робота на макроареальному рівні – з величезними меломасивами – висуває потребу в дещо інших аналітичних і картографічних підходах, ніж ті, що використовуються у локальних дослідженнях. Певний досвід, здобутий при картографуванні кількох слов'янських обрядових макро-мелоформ, дозволяє сформулювати низку методичних рекомендацій для монографічного дослідження масштабних явищ ранньотрадиційної музичної культури. Розгляну їх на прикладі однієї з характерних зимових мелоформ українців – колядкового пі-

сенного типу з віршем 5+5+3 у дворядковій строфічній версії (за системою, прийнятою у ЛЕК, він позначається кодом «♩55P3;P553» або його умовною короткою версією «♩55P3»).

Оглядова карта пісенного типу «♩55P3» вміщена у попередньому випуску «Слов'янської мелогографії» [8, К12]. За рік, що минув, аналітична база даних зроста майже удвічі, що дозволяє уточнити ареал, ущільнити його мережу і виявити внутрішньовидові форми та їх географію. Під час детальнішої мелогографічної розробки стала більш очевидною кількість та специфіка карт, необхідних, аби показати явище всебічно². Пройти всі щаблі наміченого дослідження можливо було б у рамках спеціальної монографічної розробки теми з вивченням усіх існуючих її загальноаналітичних та локальних описів – це склало б самостійну брошуру. Такої мети автор не ставила. Серед головних завдань цієї публікації –

1) подати нові відомості про зимовий тип «♩55P3» й поставити нові проблемні питання (генеза, шляхи поширення та ін.),

2) за досвідом роботи з типом «♩55P3» сформулювати позиції *алгоритму монографічного дослідження макроареальних явищ*, який можна поширити й на інші пісенні типи з подібними географічними обсягами.

У цій послідовності – від опису практики роботи з ритмотипом «♩55P3» й отриманих результатів до викладу позицій більш повного алгоритму аналітично-картографічних дій – і побудую текст.

¹ Про завдання й методику макромеломасивології див. [7; 9].

² Подібний шлях раніше був пройдений автором на матеріалі жнивних мелодій українців та білорусів [10], весільних з віршем 5+5+7 [7: 2].

Колядки розглядатимуться у двох ракурсах – співставленні, з одного боку, локальних розробок авторства Філарета Колесси [14; 15], Володимира Гошовського [1], Василя Ковалю [13], Маргарити Скаженик [35; 36], Лариси Лукашенко [20], Ганни Коропніченко [17], Юрія Рибачка [30], Ганни Пеліної [27] й власних польових спостережень автора, та, з іншого – узагальненого макроареологічного контексту.

Джерельна база

Аналітична база даних досліджуваного пісенного типу, укладена у вигляді електронної таблиці Excel (див. DVD-СМ4_13_ЗУМ-553), містить 615 позицій (556 творів та 59 ритмотипів³), що представляють понад 430 населених пунктів. Зразки відібрано з-поміж аудіопублікацій (47 записів з 23 звукових альбомів), нотних публікацій (293 записи із 69 нотних збірників⁴), нотних транскрипцій з рукописних зібрань – дисертацій, дипломних робіт НМАУ, ЛНМА, графоархівів ЛЕК, ЛЕЛ⁵ (115 зразків), аудіозаписів з архівів Києва, Львова та кількох приватних зібрань⁶ (102 зразки), також відомостей, систематизованих колегами (Г. Коропніченко, О. Гончаренко, Г. Пеліною) у вигляді таблиць регіональних типологічних даних за населеними пунктами. Хронологічно найглибші польські джерела [40; 41] фіксують точки локалізації форми «♫ 55P3» станом на сер. 19 ст. Найновіші записи зроблено у 2012–13 роках на територіях Берестейщини, Брянщини, Румунії.

Деякі нотації не можуть бути залучені до картографування через брак відомостей про місце їх запису. Кілька творів представлені неточними (фрагментарними) або специфічними (нетиповими) формами – на карті K2 їх позначено перевернутими трикутниками ▽. Текстові зразки без мелодій не розглядалися – за окремими винятками, які представляли західну окраїну ареалу, не забезпечену публікаціями наспівів. Стислу статистичну інформацію з бази даних представлено у табл. 1.

Окрім аудіозаписів та нотацій, матеріалом для побудови макрокарт слугували локальні документальні карти, укладені Ю. Рибачком [30, карта Д.6], В. Ковалем (карта K4а), М. Скаженик [37, K11-5,6; 36, карти Д.2.1.8, 9], Л. Лукашенко [20, карта В.2.6], Г. Пеліною [27, K4в] та авторкою [8, K12, 17], оглядові карти З. Можейко [3, с. 625; 24, карта 2]. Також використано надані Ларисою Белогуровою відомості про ареал поширення типу на Брянщині згідно даних експедицій РАМ ім. Гнесіних 2006–2013 років.

Спосіб картографування

Для окреслення загального ареалу поширення колядок «♫ 55P3» (карти K16–K3) використаний метод *макрокартографування* – значки виставлено не в точній відповідності з локалізацією вивчених зразків (за населеними пунктами), а узагальнено – біля адміністративних центрів (районів), до яких належать представлені в джерелах села. Виняток становлять Прип'ятське Полісся (включно з Підляшшям) і Карпатська зона, де були проведені фронтальні обстеження⁷, що виявили не тільки факти наявності / відсутності досліджуваного мелотипу, а й встановили різний характер його розповсюдження. На карті K2 позначені також території, де встановлено відсутність досліджуваних зимових форм – вони покриті штрихуванням. Окремі значки, розташовані на тлі штрихування, вказують на точкове побутування типу. «Залюганя пісенних масивів» (великих або менших розмірів) відзначене подачею значків на «підкладці-заливці». Потенційні зони продовження субареалів намічені пунктирною заливкою (матеріали з цих місцевостей роздобути не вдалося).

Відомості з вищезгаданих карт З. Можейко, складених у 1970–80-х рр., які показують тип «♫ 55P3» у зоні межиріччя нижньої Прип'яті та Дніпра, передані перевернутими значками меншого розміру. Це зроблено через неспівставність рівнів даних. У зазначені роки картографування здійснювалося за іншими принципами – це була приблизна розмітка ареалів (з їх механічним покриттям штриховкою або значками) за невеликими територіально-статистичними вибірками творів⁸. Сьогоднішні карти оперті на більш щільні матеріали (не розрізнені зразки, а локальні масиви даних) та більш строго окреслюють мелогеографічні контури. Типовий значок у зазначеній місцевості був виставлений тільки у випадках, коли певному поселенню відповідав певний пісенний зразок⁹.

Загальні типологічні характеристики

Опис пісенного типу «♫ 55P3» вперше дав Філарет Колеса у своїй «Ритміці» [14, с. 132–133], пізніше більш розгорнуто – на карпатсько-галицьких матеріалах в роботі 1934 р. [15, с. 389], де згадав і першу фіксацію тексту цієї характерної форми у польській кантичці 17 ст. від пана Бернацького з Вішніча¹⁰ [там само, с. 390]. У 1940-х рр. цю форму у контексті інших зимових наспівів українців аналізує Климент Квітка, акцентуючи увагу на цікавих різновидах рефренів і ставлячи питання їх генези [4, с. 120–121, 128–134].

³ Терміном «ритмотип» позначаю ритмоаналітичні відомості з типологічних таблиць, карт, які дають можливість ідентифікувати й картографувати явище за більшістю параметрів, окрім звуковисотних.

⁴ Їх список читач знайде в електронній базі даних, так само як і перелік рукописних праць.

⁵ Аббревіатурою ЛЕЛ тут і далі позначено архів ПНДІ етномузикології Львівської національної музичної академії (ЛНМА).

⁶ Зокрема – власного архіву автора, сумсько-чернігівського фонду Валентина і Валентини Дубравіних (в опрацюванні Олени Гончаренко), киевопольського фонду Євгена Єфремова (частково зібраного в циклі експедицій МінЧорнобіля), середньопольських фондів Маргарити Скаженик, Сузанни Карпенко, фонду записів з Київщини, призьбраних Ганною Коропніченко та одиничних записів інших осіб.

⁷ У цих місцевостях експедиції НМАУ, ЛНМА та інших організацій відвідали від 50 до 80% населених пунктів.

⁸ За такою ж методикою укладені й карти В. Гошовського. Наприклад, судження про поширення колядок типу А1 на українських теренах він формує, спираючись всього на 30 нотних зразків [1, с. 89].

⁹ На жаль, обговорювана зона внаслідок Чорнобильської катастрофи 1986 року втрачена для польового дослідження. Прояснити ситуацію зможуть тільки архівні дані, що зберігаються в Білорусії, поки мені невідомі.

¹⁰ Вішніч (польськ. – Wiśnicz) – село, сьогодні належне до гміни Малгощи (Małogoszczy) у Єндрейовському повіті Свентокшиського воєводства (województwo świętokrzyskie, w powiecie jedrzejskim). У наших картах йому відповідає позначка біля м. Кельце.

Яскрава специфічність обраного наспіву полягає у **несиметричній координації** його ритмоструктурної організації та його семантичної форми: двічі повторена 3-елементна ритмоформула поєднується з віршовою строфою, у якій 2-елементний смисловий рядок продовжений 4-елементним рефреном (див. табл. 2). Оскільки цьому композиційному стандарту відповідає переважна більшість зразків (64%), тут будемо умовно називати його «класичним».

Спосіб ритмічної організації – тримірний (на ямбохорейчній основі) з рівною за часом величиною всіх силабогруп (по 6 одиниць), варіантним малюнком 5-складників (а=♩5) ♩ ♩ ♩ ♩ і (b=♩5) ♩ ♩ ♩ ♩ та різноманітними трактуваннями 3-складників (с) – ♩ ♩ ♩ = ♩ ♩ ♩ = ♩ ♩ ♩ й ін., які у більшості випадків порушують правильне 3-мірне пульсування модельної ритмоформули¹¹. Пісенний тип зазнає й інших, досить значних змін як ритмічного малюнка, так і композиції, які проявляються на регіональному рівні, тому будуть прокоментовані нижче.

Рефрени, крім своєї величини, що удвічі перевершує змістовий рядок, відрізняються від інших колядних рефренів ще і надзвичайною змістовою різноманітністю. Це не просто типові ритуальні фрази (за зразками *Ой дай Боже, Щедрий вечір, добрий вечір, Свят вечір, свят* і подібні більш розгорнуті), а повноцінні речення або частини речення, частіше утворені як логічне продовження ініціативної сюжетної лінії, але які вже з другої строфи (рідше – з третьої / четвертої) перетворюються в повторюваний «декоративний мотив» (див. 2-й текст у табл. 2), що слугує засобом збагачення форми¹². Таке походження рефрену може пояснювати й асиметрію форми, у якій у певний історичний момент поєдналися дві композиційні можливості – з одного боку, звична форма викладу колядних сюжетів, безліч з яких складено віршем 5+5¹³, з іншого – триелементна формула 5+5+3 = а+б+в, що отримала значне поширення у весільному циклі українців і білорусів у вигляді дворядкової строфи «♩553» (див. **карту К16** – рожеві трикутники).

Загальний ареал

К. Квітка окреслив простір поширення колядок «♩55P3» виразом «від крайніх західних до крайніх східних районів українського розселення» [5]. В. Гошовський відвів їм друге за значимістю місце (після пісень з віршем 5+5 і 4-складовим рефреном – типу А1), позначивши цю типологічну групу літерою Б [1, с. 90–92] й уточнив, що «різновиди типу Б відомі на всій етнічній території України за винятком [...] Гуцульщини та північної частини Волинської області» [там само, с. 96].

Сучасна база даних дозволила встановити реальні обриси ареалу колядок «♩55P3», які можуть ще бути уточнені, але, як здається, вже не зазнають принципових змін.

Цей ареал виявився, з одного боку, дійсно значним за величиною – в цілому він охоплює вагому частину української етнічної території – її захід та північ, а також дещо виходить за її межі на польськомовний та білоруськомовний терени (див. **карту К16**)¹⁴.

З іншого боку, ареал колядок «♩55P3» специфічний за своїм внутрішнім устроєм. У ньому можна виділити дві контрастні частини:

- Карпатсько-Галицьку зону, де наспів відомий повсюдно зі значною кількістю поетичних текстів – тут називаємо її «ядерною», і

- умовну «зону міграції» – з острівним або точковим поширенням мелодій на значних просторах. Ця зона за загальним обсягом у кілька разів перевищує «ядро», оскільки включає здебільшого далековідлеглі від нього субрегіони західного (аж до Підляшшя) і східного (чернігівсько-брянсько-гомельського) Полісся, Полтавщини, Слобідщини. Найбільш віддалені поодинокі зразки зафіксовані на півночі – під Августовом А-Mužr09_18, Новогрудком, Жлобином та у локальному осередку Постава–Мядель на Поозер'ї (Беларусь) [16, карта на с. 16].

У ядерній зоні наспів фіксується щільно, практично без проміжків (див., наприклад, локальну **карту К4а**).

У «зоні міграції» розрізняються три способи поширення типу «♩55P3»:

- утворення досить великих острівних традицій (часом – переривчастих): у басейнах Уборті, Ужа, у нижньоприп'ятській зоні, на правобережжі Сожа (Ветка – Красна Гора – Стародуб);

- утворення компактних «острівців»: на Північному Підляшші (див. **карту К5г**), біля витоків Прип'яті, на Поозер'ї (р. Вілейка), у середній течії Стиру (див. [8, К17]), у гирлі Десни, на середньому Пелі;

- точкове поширення – або групами з 2–3 сусідніх сіл, або поодинокі – на Західному Поліссі, на Поділлі (басейн Південного Бугу), Лівобережжі.

Очевидно, ареал цієї форми раніше простягався і на захід від України – відомо, що в 17–19 ст. наспів побутував під Кельце і Краковом¹⁵ (див. вище). Записи польських збирачів 1970–2000-х рр. принесли до десятка польськомовних зразків колядок «♩55P3» з порубіжних українсько-польських територій. Можливо, цю ситуацію зможе прояснити вивчення польських архівів.

Огляд локальних досліджень

З-поміж сучасних локальних розробок ритмотипу «♩55P3» можна виділити кілька груп – карпатську, польську і лівобережну.

Карпатсько-галицька зона представлена значною кількістю нотних записів (зокрема, у знаній збірці Роздольського-Людкевича [31], багатому зібранні Михайла Мишанича [23], вагомій підбірці сучасних матеріалів з Надсяння Бартоша Галонзки [39] та інших локальних зібраннях), звукозаписів у фонді ЛЕЛІ; також описами закарпатських традицій Ф. Колесси [15], В. Гошовського, Г. Пеліної [27], глибоким аналітичним дослідженням традицій Передкарпаття (Підгорганя) В. Ковалем [13].

¹¹ Про це за поліськими й карпатськими спостереженнями пишуть Г. Коропніченко, М. Скаженик, В. Коваль, Г. Пеліна.

¹² Виняток становить самостійний рефрен-побажання *Дай йому, Боже, щастя-здоров'я у дому*.

¹³ У тому числі і знамениті вірші про створення світу *Ой як же було ізпреждивіка* А-2000-01_01; А-2004-07_27.

¹⁴ Території мовно-етнічних ареалів показані станом на поч. 20 в. за сукупністю джерел [2; 19; 22; 42].

¹⁵ Тип виявлений у зборах Оскара Кольберга (сер. 19 ст.) [40; 41].

Подібні трансформації описані й на матеріалі інших обрядових жанрів Середнього Полісся, зокрема, локальна овруцька зона вільного поводження з 4–5-складниками групи антипасти описана на прикладі купальської форми «♫ 54²» [11, с. 147].

М. Скаженник також детально аналізує і картографує звуковисотні версії убортських колядок.

Експедиції київських збирачів встановили доволі значне, однак не суцільне поширення форми «♫ 55P3» в Лугинському, Коростенському, Поліському та Чорнобильському районах, а також зафіксували «маргіналізацію» цієї форми на відтинку Малин – Коростень – Макарів, де вона зустрічається лише у вигляді жартівливих приспівок розміром в 1–2 строфи:

*Бігла теличка із беззничка, да й стала,
Я тобі, дядьку, заколядую – дай сала.*

Нерідко це сварливі тексти з обсцетними виразами, призначені скупим господарям:

*А в етуй хати нема чого дати – медвідь здох,
Ведмідя облуплят, а хліба куплят – нам дадут.*

Рівне: Дубровиця: Кривиця А-ПРП-50-10_03.09

Г. Коропніченко зробила огляд форми «♫ 55P3» на території Київської області [17, с. 136–137], де виявила неоднорідність її поширення. Частотність типу «♫ 55P3» значно поступається типу «55.p4»: фронтальними експедиціями зафіксовано усього 13 пунктів його локалізації – у 7 селах на Правобережжі й у 6 на Лівобережжі (Броварщина). Ритміка рефрену стала, заспів має 2 варіанти:

Семантична форма класична, часом зустрічаються тексти без рефрену «авб,где». Збирачка відзначає багатство сюжетів у селах під Києвом. Також дослідниця описує ладозвукорядні характеристики місцевих наспівів та в загальних рисах окреслює їх локалізацію.

Дніпровсько-лівобережний субареал демонструє острівний характер поширення колядок «♫ 55P3». Часткові відомості про них подає Г. Коропніченко, яка установила, що в «прикиївському осередку» такі колядки не заходять на схід далі р. Трубіж. Також вона стверджує, що на теренах Середньої Наддніпрянщини (центр і південь Київської області, схід Черкащини, схід Кіровоградщини) типу не виявлено.

Одиничні зразки з Лівобережної Наддніпрянщини є прикметою спорадичного поширення форми на території Полтавщини А-2002-06_18, Чернігівщини А-2003-05_03 і Слобідщини, про що свідчать матеріали архіву ЛЕК, записи Дубравіних, О. Гончаренко, Т. Сопілки, О. Вовка, М. Скаженник та інших збирачів. Системних описів лівобережних колядок з віршем 5+5+3 не зроблено.

Осередок на Лівобережному Поліссі (басейн Сожа) представлений у нотних [21-1,2; 32; 33] і звукових А-1999-Брянськ_15,34 російських публікаціях 1960–2010 років без аналітичних коментарів, та у матеріалах РАМ ім. Гнесіних, усно відкоментованих організацією експедицій Л. Белогуровою на моє прохання.

Огляд локальних матеріалів, їх аналітичних описів та вивчення досвіду картографування показує, що ці дослідження й карти часто містять неспівставні дані. Так, у В. Ковалю відкоментовано й нанесено на карту

(див. **карту К4а**) детальні дані щодо ритміки і композиції наспівів (25 видів значків). Їх було складно потрактувати в межах локальної традиції, зате вони надають необхідні відомості для інших мелогеографічних побудов (про них ще піде мова нижче). У картах М. Скаженник у зв'язку з однотипністю ритміки місцевих наспівів використано один вид значків (хитання силабіки не відзначено), натомість скартографовано варіанти композиції та звуковисотні версії, які на разі немає з чим порівняти у до-робку інших дослідників. У карті Л. Лукашенко виписані тільки композиційні версії, але немає ритмічних.

Також проблема порівняння даних залежить від (а) стану збереженості місцевих традицій, (б) глибини польового обстеження. Наприклад, у Підгорганні, попри явні ознаки руйнації стильової чистоти типу, колядки «♫ 55P3» все ж легко відтворювалися практично у кожному селі, натомість на Підляшші процес «вмивання» обрядового співу продовжувався вже тривалий час, і збирачка фіксувала тільки раритетні осередки збереженої традиції колядування, при тому, що збирання в обох теренах проводилося в той самий час – у 1990-ті роки.

Отже, окрім проблеми вибіркового обстеження загального масиву певного макротипу перед його дослідниками постає питання, як скористатися даними локальних карт, якщо вони містять різнопланові дані.

У подальших пунктах статті спробую визначити параметри, які мали би бути висвітлені у локальних розробках, аби створювати спільне тло для зведених монографічних досліджень.

Потужність локальних меломасивів

При вивченні макроявищ календарно-пісенної культури слов'ян зауважено, що потужність їх прояву (або, за виразом Микити Толстого, «співвідносна міць/сила») у різних місцевостях є неоднаковою. Це виявляється як у стосунках різних макротипів в межах одного локального діалекту (наприклад, у порівнянні форм «♫ 55P3» і «55.p4»), так і в межах ареалу одного макроявища, який буває неоднорідним. Потужність типу можна характеризувати за різними показниками.

• **Частотні характеристики:** кількість сіл в районі, де зафіксовано тип. За цією ознакою в загальному ареалі «♫ 55P3» вирізняються «зони суцільного залягання» – зокрема, карпато-галицька, зони острівного поширення (Середнє і Східне Полісся) та зони точкового поширення (Волинське Полісся, західна Білорусь, Лівобережжя). Для створення карт з точною статистикою потрібне відповідне доопрацювання Бази даних.

• **Співвідношення текст/наспів** у кількісному і якісному вимірах:

кількість поетичних сюжетів, закріплених за пісенним типом,

довжина текстів: довгі (розгорнуті) сюжети / короткі (приспівкові) привітальні куплети,

характер текстів: (а) сюжети раннього походження (магічні, міфологічні, ритуальні), (б) пізніші світські (побутові), (в) християнські, (г) знижені жартівливі мотиви у формі приспівок,

функційне призначення (адресати).

Про сюжети колядок з віршем 5+5+3 в цілому можна сказати, що для них мало властиві раритетні ритуальні фабули, які збереглися у колядках типу «♫ 55.p4». Навіть легендарна християнська тематика

незначно торкнулася цього шару. Можна сказати, що з-поміж українських колядок і щедрівок християнські образи цьому типові властиві чи не найменшою мірою – вони частіше трапляються або на польськокомовних територіях, або у стилістично видозмінених наспівах, відзначених кантовими впливами¹⁸ А-2002-05_35; А-2001-07_14. Домінантна функційно-образна сфера колядок «♫ 55P3» – молодіжний шлюбний цикл. Молодіжну сферу доповнюють вітання господарям та деяким більш рідкісним адресатам: наприклад, на Поліссі є спеціальний текст на пошану жінки господаря (*Умная жона* А-2002-05_32) та його пародійна версія); на Підляшші виконуються спеціальні колядки *для породілі* А-2012-03_29¹⁹.

Певні сюжети мають локальне закріплення, але деякі розповсюдилися дуже широко. Наприклад, типові тексти про дівчину, яка згубила хустку, перучи її в ополонці, й чекає, аж поки милий надійде й упіймає втрачене (цього не годні зробити ні батько, ні брат) з характерним приспівом *На леду-леду...*, розспівуються як у карпатській зоні, так і на Середньому Поліссі. Такі сюжети й окремі рефрени, які почасти мандрують між різними сюжетами (наприклад, *Зелено віно в неділю рано сажено...*), варті бути скартографованими на макрорівні цілого ареалу «♫ 55P3».

Корисно було б створити як карти загального функційного навантаження текстів (для нанесення на карту можна скористатися літерами: В – вітальна, Д – шлюбна дівчині, Х – шлюбна хлопцеві, Хв – хлопцеві військова, Г – побажання господареві, Ж – господині (хороша/умная жона), Жг – те ж з ганьбою/докорами і т.д., Жд – жартівлива дитяча, Ср – сороміцькі тощо), так і карти певних найбільш цікавих за змістом або ж за географією сюжетів/рефренів. Географічна систематизація таких відомостей за різними зимовими мелоформами стала б опорою для трактувань полімелодичного оформлення зимових свят на українській території.

Попередні спостереження над текстами, закріплені за пісенним типом «♫ 55P3», в цілому такі: за кількістю і функціями поетичних сюжетів різняться місцевості, де в одному селі виконується

- 3–5 функційно спеціалізованих текстів (Карпатська зона, Середнє Полісся),
- 2 тексти (хлопцо-(солдату): *Соколе ясний...* А-2007-07_12 або *Граї кониченьку...* і дівчині: *Галочко-пані говори з нами стихенька*) (Лівобережжя, Посожжя),
- 1 короткий вітальний текст (Західне Полісся),
- жартівливі або сороміцькі приспівки (південь Середнього Полісся).

Для даного етапу дослідження колядок «♫ 55P3» карти за частотними і текстовими параметрами не уклалися, оскільки призбирана база дозволяє зробити лише попередні спостереження²⁰. Значно більшу увагу

було приділено мелоаналітичним параметрам опису, завдяки чому у загальному ареалі проявилися певні макрогеографічні *закономірності варіювання ритмічної форми та композиції* колядних наспівів.

Варіювання ритмомалюнка

5-складники: базові ритмофігури

Досліджуваній ритмотип допускає варіативність ритморисунків 5-складників. Важливим показником стали співвідношення в строфі 2-х версій 5-складників –

- (а) «колядкового» і
- (б) «вальсоподібного»²¹ .

5-складники можуть бути як ізоритмічними протягом пісні – обирається форма (а) або (б), так і комбінуватися в строфі декількома способами – вони показані у табл. 3²². Сполучення малюнків різноманітні й часом рухливі протягом одного зразка (або видозмінюються у різних виконавців з того самого села), але, використовуючи статистично значні вибірки й прокартографувавши їх (*карта К2*), все ж вдалося відслідкувати деякі географічні закономірності.

1. Певні ритмічні послідовності 5-складників досить виразно закріплені за певними територіями. З-поміж них встановлено

- зони, де 5-складники *ізоритмічні*:
  - «колядкова» версія «аас;аас» (у *карті К2* – голубі значки на голубій «підкладці») побутує у карпатській зоні (домінує у високогірній частині) й на Закарпатті А-2002-04_3,11,12, точно – у верхньому Надсянні, на Опіллі, в Погоринні А-2006-05_11, Підляшші;
  - версія «bbc;bbc» (сині значки на фіолетовій підкладці) поширилася на Поліссі (на схід від р. Стир А-2012-01_06-07) (точно – також у північно-західному напрямку, у Побужжі А-2001-04_31, у середній Надніпрянщині);
- зони, де 5-складники *гетероритмічні*:
  - композиція «аас;abc» (значок на синьо-зеленій підкладці) займає центрально-західну частину карпато-галицького меломасиву А-2002-04_7; А-2001-05_13а; А-Mužr03_27 й утворює «заплави» на Підгір'янні А-2010-СМ1_01 та в районі Золочів – Броди;
  - форма «аас;bbc» (значок на темній підкладці) відома у львівсько-тернопільській зоні (Богородчани – Жидачів²³ – Львів – Радехів – Тернопіль – Снятин А-2004-01_06) й островами – у басейні Південного Бугу, та системно – в усті Десни й у полтавсько-слобідській зоні А-2002-06_18; А-2003-05_03.

¹⁸ З християнізованих рефренів поширення набули *Радуйся, земле, що Синє Божий народивсь* та *Славен єсь наш милий Пане, славен єсь*.

¹⁹ У с. Кожин говорять, що ці колядки співаються безпосередньо на хрестинах. У цьому контексті пригадаємо, що на Поділлі існує традиція колядувати на обжинках – переважно при помочі типу «♫ 55.p4».

²⁰ При реєстрації даних часом доводилося нехтувати навіть ініціалами, аби «не потонути» у масиві інформації.

²¹ Ця назва дуже умовна, оскільки ритм пісень силабічного устрою не передбачає упорядкованості акцентів, властивій танцювальним жанрам. Кілька виключень з цього правила, коли мелодія дійсно співається в акцентному ритмі з розміром 6/8 або 3/4 (значок зафіксовані на Підгір'янні (Рожнятів: Нижн. Струтин [13, нот. 7 і коментарі на с. 65]), на польській території (Ярослав: Воля Венгерська [39, №139.5], Раково під Августовом А-Mužr09_18, також записи Кольберга з-під Кракова; ще Львів: Золочів: Жуличі (див. дані у базі).

²² На думку про важливість сполучень 5-складників для розв'язання складної генези досліджуваного пісенного типу навіть мене львівський професор Богдан Луканюк, який вважає різні форми 5-складників ознаками різних пісенних типів.

²³ На Стрийщині можливе співіснування версій в одному селі – див. матеріали з Ходович, Дашави [31, №№ 154, 62 та ін.].

2. Переважна більшість **неізоритмічних** прочитань 5-складників – «аас;abc», «аас;bbc» і «abc;bbc» – **починаються «колядковою» версією** ♩^5 і продовжуються версією ♩^5 , розрізняючись лише позицією переміни ритму – більш ранньою або затягнутою. Це візуально передано на карті співвідношенням світлого і темного сегментів значків. Переважання світлого «колядного» колюру в цілому помітне в західній зоні.

Ця закономірність порушується лиш в незначному числі зразків з крайніх західних територій ареалу – тут після «вальсоподібного» 5-складника ♩^5 може повернутися колядковий, наприклад, «abc;abc» (значок $\blacktriangle$ А-2004-11_05; А-2012-03_29).

3. Статистично найбільш вагомими й ареально окресленими є чотири форми: «bbc;bbc» (142 села), «аас;bbc» (110 сіл), «аас;abc» (70 сіл), «аас;аас» (66 сіл).

4. Чітка ареальна протиставність крупного масштабу відслідковується між такими парами композицій:

поліською «bbc;bbc» та опільсько/лівобережною «аас;bbc» (північ ↔ південь);

поліською «bbc;bbc» та західногалицькою «abc;bbc», яка спиняє свій міграційний рух у Погоринні, і саме звідти відслідковується збільшення ваги «вальсоподібних форм» (південний захід ↔ північний схід).

Відзначаю й той цікавий факт, що поліський різновид у карпатській зоні, яку приймаємо за потенційно ядерну, зустрічається одинично без жодної територіальної впорядкованості, зате на Поліссі він беззаперечно домінує на великих площах.

5. Відсутністю певної локальної версії (часом співіснуванням різних версій в одному селі) відрізняються Передкарпаття (особливо Підгорганя, щільно обстежене В. Ковалем [13]), Надсяння (за матеріалами Б. Галонки [39]), «зона міграції» уздовж Західного Бугу і точково-острівні традиції Західного Полісся.

Про узгодження словесних наголосів

При перегляді значного числа інциптів і рефренів впав у вічі певний зв'язок ритмомалюнків 5-складників з системами наголосів. У підбірці рефренів (табл. 4) знайшлося 15 рефренів з повним збігом наголосів тексту і довгот ритму, 11 – з частковим (в одній силабогрупі), і лише 5 – повністю індиферентних. Статистичний аналіз поетичних текстів з басейну Уборті (де всі 5-складники мають музичноритмічну форму ♩^5), вміщених у роботі М. Скаженик [36, ч. 2, №№ Б.1.19–25], показує, що 96 зі 140-ка 5-складових груп (70%) мали акцент на 4-й силібі, решта 5-складовиків мали інші акценти.

Отже за сумою фактів є підстави вважати, що узгодженість словесних і музичних «сильних позицій» є домінантною тенденцією в даному пісенному типі, яка вимагає детальнішої перевірки на більш вагомих матеріалах різного територіального походження.

5-складники: трансформації

Крім чергування ритмофігур ♩^5 і ♩^5 , помічені деякі інші закономірності варіювання ритмічних фігур (табл. 5). У західній частині ареалу можливі підміни окремих 5-складників 4-складниками. Вони зустрічаються нечасто і відрізняються за малюнками:

– диямб ♩^5 як варіант схеми ♩^5 зустрівся в 11 селах волинсько-берестейської зони (на карті показаний значком $\blacktriangle$) А-2004-02_10. У «чистому» виді формула

« ♩^5 » є рідкісною, вона зафіксована лише Яковом Сенчиком у с. Свори Більського повіту:

♩^5 [35, № Б81,
Їздив-букав біл.молодець дунаю... 1905 р]
 ♩^5
Господаре- господиню, коляда...

та в автономному далеко відставленому на північ осередку у західнобілоруському Поозер'ї (Мядель–Постави [3, № 164; 16, карта на с. 16]);

– дихорей ♩^5 (значок $\blacktriangle$) зафіксований у 11 селах на заході ареалу (острівний осередок на Рожнятівщині показаний на **карті К46**), в тому числі в комбінаціях з диямбом А-2003-04_28;

– хорейамб ♩^5 на початку приспіву популярний у лемків і їх сусідів з Надсяння А-2002-04_002, А-MuZr10_18 (різні значки з жовтою смужкою знизу).

Зрідка 5-складник замінюється 6-складником, також у 2-х версіях:

– утвореним додаванням силабохрони і музичного часу, тобто $\text{♩}^5 \rightarrow \text{♩}^6$; зустрічається як у смислових віршах, так і у приспіві (на карті такі групи відзначені додатковим значком $\boxplus$): Галичина – 7 випадків А-2002-04_002, Полісся – 6 випадків (у басейнах Стира і Уборті А-1997-20_22, А-ПРП-50-10), або

– утвореним дробленням четвертної силабохрони в приспіві і діленням отриманого 6-складника на 3+3: $\text{♩}^6 \rightarrow \text{♩}^3 \text{♩}^3$ (масово – Лемківщина, Надсяння, точково – східні райони Львівщини, Підляшшя А-2002-03_13, значок $\blacktriangle$ з жовтим елементом).

Довільні трансформації 5-складників властиві Середньому Поліссю (див. с. 48). Інші фігури 5-складників зустрічаються одинично без територіальної впорядкованості, наприклад, ♩^5 трапилась у пунктах Івано-Франківськ: Рожнятів: Дуба, Підляшшя: Гайнівка: Гуринів Груд, Суми: Вел. Писарівка: Попівка тощо.

Видозміни 3-складника

У полісько-дніпровській «міграційній зоні» 3-складник виступає здебільшого у формах ♩^3 або ♩^3 , які зберігають вихідний ямбічний посыл, але руйнують тримірність формули вкороченням (у 1-му мелорядку) чи пролонгацією (у кадансі) останньої силаби.

У карпатській зоні ритміка 3-складника багато мінливіша, локально характерним виступає варіант ♩^3 . Ці видозміни мають стати об'єктом локального документального картографування (приклад такої роботи подає В. Коваль – див. **карту К4а**). Потрібно також вивчити, чи потрапляє цей елемент у міграційні потоки.

Відзначимо й «неалгоритмічні» варіанти 3-складника ♩^3 і ♩^3 , які «випадають» з загальної тримірної стилістики наспіву – вони спорадично зустрічаються в галицько-карпатській зоні (Лежайськ, Яворів, Жовква, Долина, Рожнятів (на **карті К46** значок $\blacktriangle$), Надвірна, Верховина) і на маргінесі ареалу (в околицях Кракова, на Поліссі – Дубровиця, Наровля, Шостка та ін.). Таке сусідство в одній формулі ямбічних 5-складників і двомірних 3-складників може пояснюватися контамінацією споріднених за композицією колядкових форм « ♩^5 » і « ♩^3 » – остання має ритм ♩^3 (за В. Гошовським – тип В).

Розширення 3-складника до 4-складника $\text{♩}^3 \rightarrow \text{♩}^4$ зазвичай пов'язане з сюжетом

*В нашого пана умная жона. Р: Бог йому дав,
Не дивуйтеся, князе-боляри, дасть Бог і вам,*
варіант А-2002-05_32:

*В нашого дядька хороша жона. Р: Бог йому дав,
Не завидуйте, панове браття, дасть Бог і вам* –

так він розспівується на Середньому (Рокитне, Олевськ, Поліське) і Східному (Хойники, Красна Гора, Новозибків) Поліссі.

Також 4-складник використовується із приспівом *Дай йому, Боже, щастя-здоров'я в його дому* (в тому ж регіоні та в надніпрянській зоні). Зрідка його заступає 5-складник $\uparrow \uparrow \uparrow \uparrow \uparrow$: *Дай яму, Божа. Дай яму, Божа їусьо добрая в яго даму* [21-1, №14], що створює рефрен P5;554 на місці вихідного P3;553. Розширена версія цього рефрену – P3;5554 – зустрілася у нижньому Погоринні (у табл. 6 приклад Б3, А-2004-02_06). В інших сюжетах 4-складник трапляється як виключення.

Збіг формальної складочислової характеристики описаного різновиду з 2-рядковим колячковим типом $\uparrow 55, p4^2$ потребує уточнення: у цих версіях сім'ї $\uparrow 553^2$ 5-складник завжди має «вальсоподібний» вигляд $\uparrow 5$, а формула в цілому – $\uparrow 55, p4; P554$.

Композиційні версії

Видозміни відбуваються не тільки в ритмоформулі, але і в компонованні наспівів. З понад 620 зібраних в базі зразків 64% мають класичну композицію $\uparrow 55p3; P553$. Близько 30% зразків демонструють інші «розробки» форми. Специфічні композиції можна скомпонувати у кілька груп (див. табл. 6; **карта К3**).

Симетричні форми

з видозмінами семантичної композиції

Нетипова для цієї групи колячок повна симетрія ритмічної $\uparrow 553^2$ та семантичної форм у варіантах $\langle \text{абр}^2 \rangle = \langle \text{абр}; \text{абр} \rangle$ (на **карті К3** – значок $\blacktriangle$) або $\langle \text{абр}; \text{вгр} \rangle$ (значок $\blacktriangle$) зустрічається уздовж західної межі макроареалу: на північному Підляшші (повіти Більськ, Гайнівка) та на Поозер'ї – тут домінує форма $\langle \text{абр}^2 \rangle$ з коротким рефреном *Коледа* (А-2004-11_05, див. **карту К5г**), Холмщині, на верхньому Надсянні з рефреном *Дай Боже* або *Лелуя* (зокрема, й у лемків – Бешади, Лесько, Межилабірці), на Закарпатті (Іршава, Виноградів), також точково у Погоринні (Березно, рефрен *День добрий* А-2006-05_11).

Однорядкову форму $\langle \text{абр} \rangle$ (значок $\blacktriangle$) використовують співаки Підгорганя (Богородчаны, Долина – див. **карту К4б**), окремих західних точок ареалу (Томашів, Краків – рефрени *Коляда* і *Lelujó*). Фрагментарний характер польських матеріалів не дає підстав їх коментувати, натомість зразки з Підгорганя мають ознаки несамостійних редукованих форм: їх рефрени – це лише початкові 3-складники типових приспівів: *Дивонько..., Славнос...* [13, нот. 21, 22], *Радуйся...* А-2004-04_05, а їх мелодика знаходиться під значним впливом колядного мелотипу $\uparrow 55, p4$.

Форма без рефрену $\langle \text{абв;где} \rangle$ (значок $\blacktriangle$) доволі часто зустрічається в західній частині ареалу (за винятком закарпатської частини): на Підляшші А-MuZr09_18, Західному й Середньому Поліссі (Любешів, Іваново, Маневичі, нижня Уборть), під Краковом, в Надсянні (Томашів, Лежайськ), у Лемківщині (Бешади А-1999-01_17, Лесько, Перечин), у бойків (Сколе), на Передкарпатті (Стрий, Рожнятів), на заході Волині (Жовква,

Броди), на Західному Поділлі (Зборів, Підгайці, Гусятин) і Опіллі (Жидачів), точково – і в «зоні міграції» (Малин, Макарів, Калинівка, Бершадь А-2001-04_31, Шевченкове). На Поліссі форма $\langle \text{абв;где} \rangle$ здебільшого пов'язана з сюжетом *Біг тебе кличе* або з жартівливо-вітальними короткими текстами (див. приклади на с. 49).

Розширені композиції

У південно-західній зоні макроареалу набули популярності збільшення масштабів форми. Це здійснюється з допомогою двох прийомів.

Повтори

Повний повтор останнього мелорядка (ПОР) практикується у західних місцевостях – Підляшші, Надсянні А-MuZr10_17, Прикарпатті (на **карті К3** це значки з одиничними крапками, які наразі лише засвідчують явище, але не відслідковані у всіх матеріалах).

Подоляни (мешканці зони від Бережан до Летичева) розширюють композицію іншим способом, характерним для локальних веснянок – буквальним повторенням однієї з силабогруп вірша – абвв (значок $\blacktriangle$) чи абрр (значок $\blacktriangle$) [28, с. 122; 5, № 676].

Додавання елементів

Додавання однієї (зрідка – 2-х) 5(6)-складової силабогрупи у рефрені $\uparrow 55p3; P5553 = \text{абр;ступф}$ (рідше $p3; P66553$) (значки $\blacktriangle$ на рожевому тлі) – практикується в Карпатах А-1992-01_13а, 14; А-1999-01_17; А-2002-04_002 і прикарпатській зоні (верхній Дністер, Надсяння) – за винятком її східної частини, де панують протилежні тенденції.

Прийом розширення смислової частини – аб;вг;р;сту (значки з двокрапками) – утворює компактний острівць в околицях Пінська, точково зустрічається на різних теренах, а також використовується у комбінаціях з редуцією рефрена ($55;55, p3 = \text{аб;вг;р}$ – Ляховичі; субареал на лівобережжі Тиси (Мараморощина – **карта К4в**), або, навпаки – з розширенням ще й рефрену.

Комбінація повторів і додавань елементів створює крупномасштабні композиції. Рідкісні випадки розширення обох частин строфи з підсумковою 9-елементною формою $\uparrow 55^2 p3; P5553 = \text{аб;вг;р;ступф}$ зафіксовані у пінсько-столінській зоні А-2004-02_06, під Жовквою [31, № 155]. У с. Грушова (Подкарпатське воєводство: Перемишль: гміна Fredropol) практикується повтор і силабогрупи, і цілого мелорядка $\uparrow 55p3; P:3353 = \text{абр;ррст}$ [39, №№ 161.1, 162.2].

Композиції з редуцією елементів

Протилежний напрямок видозміни форми – редуція рефрену. З типової схеми $\langle \dots; р; сту \rangle$ можуть бути вилучені елементи $\langle р \rangle$, $\langle у \rangle$ або $\langle ту \rangle$ (у табл. 6 місця можливих вилучень перекреслені). Такі вільності «дозволені» в традиціях Підгорганя (Долина – Калуш – Надвірна А-2007-02.2а_02, 03), а також точково зустрічаються у селах Верховинського, Великоберезнянського р-нів А-2002-04_13. Вище згадувалися редуції рефренів з одночасним розширенням власне вірша (острівць над Тисою).

Специфічний випадок – **спів зі зміною композиції** $\langle (55, p3; 5)^n \rightarrow 55p3; P553 \rangle$ – зафіксований у с. Грабівка Калуського р-ну, коли всі строфи, окрім останньої, виконуються зі скороченим рефреном $\langle р3; с5 \rangle$, після чого аттаса співається наступна строфа (весь твір звучить як цільна композиція без кадансів), і тільки у заключній строфі озвучується повний рефрен А-2004-04_05.

Локальна специфіка гетерогенної зони Підгорання в контексті макроареалу

В. Коваль провів якнайпильніше картографування наспівів типу «55P3» на території Підгорання (Долинський, Рожнятівський та Богородчанський райони Івано-Франківської обл.), де спостерігається чи не найбільше скупчення різноманітних відхилень від базової форми [13]. Його **карту K4a** вміщено в Атласі зі збереженням авторських значків, але з їх кольоровою інтерпретацією, яка групує певні види значків за ознакою спільної послідовності 5-складників. В. Коваль позначив як всі різновиди ритмічних прочитань 5-ти і 3-складових силабогруп, так і всі їх численні комбінації. Кожен спосіб сполучення ритмічних і композиційних версій отримав на цій карті власну позначку – всього задіяно 25 значків, з них 14 значків вжито лише по одному-два рази. Це демонструє, з одного боку, неабиякий творчий потенціал місцевих співаків, з іншого – виразні руйнівні процеси, що виражені у мікшуванні типологічних ознак різних форм та їх розмиванні, підкоренні іншим, нетрадиційним тенденціям (про це пише сам дослідник, див. [13, с. 65–67]).

Проте, аби увести ці детальні аналітичні дані у площину макроареалу, з ними потрібно провести спеціальну роботу з «укрупнення» їх типологічних ознак. Так, для наших цілей зігноруємо таку ознаку, як вид 3-складників (також їх редуковані 2-складові версії), та інтегруємо редуковані композиції за параметром послідовності 5-складників – див. **карту K4b**. Якщо на карті В. Ковалю терен покриває доволі хаотичний розсип різноманітних значків з ледь помітним групуванням окремих локальних острівців, то інтерпретація даних з макроареальних позицій унаочнює в ньому кілька малих зон, які знаходять пояснення в контексті більш масштабної карти. Я б виділила тут 4 лінії зв'язків з традиціями карпато-галицького «ядра», виражені у географічному розміщенні форм з базовими ритмами aac;bbc, aac;abc, aac;(aac) і bbc;bbc (кожен з них у **карті K4b** має свій колір «підкладки», узгоджений з кольорами в **карті K2**). Ритмічні версії aac;bbc. і aac;abc мають власні ареали, поділ між ними відслідковується приблизно по лінії Радехів – Львів – Миколаїв – Стрий – Калуш. Підгорання у його північній (низинній) частині виказує ознаки належності до східної зони aac;bbc, але тут вона не монолітна, як на лівобережжі Дністра, а має значні вкраплення західно-галицької версії aac;abc. Підгірська частина терену має інші тяжіння – вона входить до зони переважання колядкових 5-складників, які панують на сході Карпат і Закарпаття (хоча цей ареал виглядає не суцільним, а переривчастим). Нарешті, у 7 селах Рожнятівщини закріпилася рідкісна для Галичини «поліська» модель bbc;bbc – її точкове поширення засвідчене у західній частині «галицького ядра». Важливою є поява у цих версіях диямба – ця ознака «протягує місток» між кількома острівцями 4-складників у західній смузі макроареалу – див. відповідні значки під Ярославом, Грубешовом, на Волинському Поліссі, Берестейщині й Поозер'ї.

Звуковисотні форми

Величезний ареал поширення описуваної ритмічної композиції природним чином пов'язаний з величезною кількістю його звуковисотних версій. Розглядати їх в умовах «макро»-огляду неможливо, можемо лише

констатувати переважання «мажорного» звучання наспівів практично по всій території побутування і значну «прихильність» до квінтового амбітуса в західній частині ареалу, включаючи Полісся до р. Уборть і її басейн [36].

Перешкоди до того, аби інтегрувати локальні описи колядної меліки з робіт вищезазначених авторів, створюються ще й різницями в аналітичних позиціях. Львівські дослідники більшою мірою орієнтовані на описання мелотематичних формул (передаються літерами грецького алфавіту). Київські етномузикологи цей параметр часто вважають формальним, зате більше уваги приділяють звукорядним, ладовим характеристикам, системі синтаксичних ладових констант, фактурі. Також прийнято вибудовувати зведені локальні меломоделі й наносити на карти їх параметри (див. в Атласі карти автора, М. Скаженник, І. Данилейко).

Є. Єфремов помітив таку ладоінтонаційну особливість колядок «55P3» – на відміну від широковідомого типу «55.p4», в якому рефрен, як правило, інтонаційно розмикає композицію, кадансуючи на 2-му або 5-му (рідше – інших) щаблях, строфа форми «55P3» завжди завершується «твердим» унісоном на 1-му щаблі. Дослідник пов'язує це з більш пізнім формуванням композиції «55P3» [рукопис з архіву ЛЕК].

У певних сублокусах міграційної зони колядки «55P3» цілком вписалися в місцеві мелостилістичні нормативи. Так, у Східному Поліссі (Чорнобильська зона, Стародубщина та ін), а також у зоні Овруча він, як і інші специфічно місцеві форми, розспівується в бурдонній фактурі з 3–4-тоною шкалою і опорою на нижньому тоні. Подібні форми неодноразово зустрічаються і в сумсько-полтавському субареалі. Такі особливості свідчать про те, що дана мелоформа досить давно «влилася» в місцеву пісенно-обрядову стилістику й асимілювалася з її «рідними» формами. Про це говорить і значний розмір східно-поліського осередку. На відміну від окресленої зони, мелодії колядок «55P3» на Прип'ятьському Поліссі (за винятком нижньої Прип'яті та Овруччини) на тлі інших календарних жанрів виглядають стилістично відмінними і не зливаються з ними в єдину регіональну ладо-інтонаційну систему.

Макроареалогія: попередні спостереження

Спіраючись на нові дослідження форми «55P3», спробую дати більш диференційований опис її макроареалу, ніж в оглядовій публікації [8].

Найбільший осередок зимовий тип «55P3» утворив в карпатсько-галицькій області, де він побутує практично в кожному селі (за винятком гірських районів і Закарпаття з точковим поширенням колядок). Ознаки, що дозволяють трактувати його як «ядерний ареал»:

- «щільне залягання» пісенного типу у вигляді меломасиву;
- потужність фонду розвинених поетичних сюжетів (по 3–5 у кожному населеному пункті), спеціалізованих за адресатами (господар, дівчина, хлопець);
- тип виступає у сумі різноманітних ритмічних та композиційних модифікацій, здебільшого локально закріплених;
- збереження оригінальних (можливо – реліктових) способів виконання (антифон з накладанням, «підказування»).

Заслужує на увагу факт, що тільки в межах цього «ядра» – у його південносхідній гірській зоні – масово зафіксовані ізоритмічні форми з «колядковим» 5-складником ♪♪♪♪♪ .

Інші регіони, де збирачам зустрілися наспіви форми ♪55P3 , демонструють його поширення у вигляді автономних локусів більшого чи меншого розміру, пов'язаних з різними річковими системами, або ж точкове побутування. Такий характер ареалу може говорити про міграційну природу цих зон. Наспів «міграційних зон», за невеликими винятками, мають несиметричну форму строфи ♪55p3;P553 , яка стала для цього типу зразковою. Іноді наспіви-«мігранти» набувають специфічно локальних звуковисотних обрисів, властивих творчості тих областей, у яких вони «прижилися» (зокрема, східно-поліська зона і прилеглі до неї).

Міграція охоплює регіони, дуже віддалені від вихідного «вогнища» у північному і східному напрямках. При цьому у центральних регіонах України (Волинь, Поділля, Наддніпрянщина) ця форма практично невідома. Пустку порушує дуже нещільний «струміль» (швидше – пунктир) в басейні Південного Бугу, утворений на карті одиничними значками, виставленими за опублікованими піснями зразками. Фронтальні обстеження експедиціями ЛЕК Вінниччини (1990-ті), Уманщини (1980-ті) не принесли позитивних результатів щодо поширення тут типу ♪55P3 .

«Плямистий характер» міграційної зони більш докладно можна простежити за матеріалами щільно вивченого Прип'ятського Полісся. Тут встановлені місцевості, куди досліджуваний зимовий мелотип не проник – наприклад, для нього виявилася «закритою» з півдня і заходу територія південної Пінщини. Однак в околицях Пінська (з прив'язкою до річок Ясельда і Прип'ять) публікаціями ([29] та ін.) засвідчено компактний ареал форм цієї групи. Загалом на Поліссі (як і в інших частинах міграційної зони) добре проглядаються прив'язки групових і одиничних локалізацій колядок ♪55P3 до річищ. Найвиразніший випадок – береги Уборті (Середнє Полісся), де тип поширився по всій довжині ріки.

Один з *гіпотетичних шляхів міграції* колядного ритмотипу ♪55P3 з умовної ядерної зони міг початися за течією р. Західний Буг (показаний стрілками в карті **K16**). Цей шлях описується у дослідженні Л. Лукашенко [20] – характеризуючи строкату календарно-пісенну культуру Підляшшя, вона називає Надбужжя одним з коридорів транспортування прикарпатських пісенних форм, серед яких є й досліджувана. Перетини галицьких і західнополіських (волинсько-поліських) пісенно-обрядових ареалів вивчені також Ю. Рибак [30].

Подальші шляхи сполучення легко «відчитуються» за річками, оскільки вся північна частина міграційного масиву колядок ♪55P3 пов'язана з Прип'яттю та її притоками, далі – з Дніпром і його притоками.

Значний за територією осередок форми ♪55P3 бачимо на Східному Поліссі, що належить до білоруськомовного простору – в субареалі межиріччя нижньої Прип'яті та Дніпра і в зоні впадіння в Сож її лівих приток – Іпуті і Беседі, із захопленням також верхнього басейну р. Снов. По надходженні більш докладних місцевих матеріалів необхідно буде з'ясувати, чи цей

субареал є продовженням нижньоприп'ятського (між ними на карті відзначені поодинокі зразки з-під Гомеля, Буди-Кошелево, Жлобина), чи він самостійний. Нижньоприп'ятську і сожську зони поєднує бурдонний тип фактури (пор. А-1997-20_22 і А-2007-07_12).

Появу наспівів ♪55P3 у сумсько-полтавській зоні потрібно вважати пізнішою, обумовленою поверненням сюди населення після ординського нашестя (див. **карту K1a**). Одним з компонентів цієї хвилі заселення була його східнополіська (басейн Десни) складова. Примітно, що серед полтавських зразків неодноразово зустрічаємо типове східнополіське бурдонування А-2002-06_18.

У пропонованій схемі географічних переміщень колядних мелодій з віршем 5+5+3 поки немає пояснення того факту, чому в різних частинах «міграційного субареала» закріпилися різні версії його ритмічного прочитання (у деяких локусах витримувані досить строго, практично без відхилень), показані в **карті K2** різними кольоровими «підкладками».

Відкритим залишається і питання про те, чому даний тип «не перейшов» на лівий берег Прип'яті в її середній течії (у верхній її частині межею поширення форми стала лінія Ясельда – Нарва²⁶). Це питання цікаво пов'язати з поширенням колядного макротипу ♪55.p4 – його картографування [8, K11] показало, що, охопивши (у сумі різновидів) практично всю українську територію²⁷, він «обжив» і більшу частину лівобережжя Прип'яті, «зупинившись» у своєму просуванні на північ приблизно на лінії Свислоч – Ляховичі – Копиль – Осиповичі – Кличев – Мстиславль.

Деякі надії на прояснення зв'язків, встановлених на рівні ритмокомпозиції, покладаються на аналіз звуковисотної організації регіональних меломасивів. Такі зв'язки дуже виразно проявили себе, наприклад, у жанрі купальських пісень з віршем 5+4, які також широко розійшлися слов'янськими землями у різноманітні мелодичних версій (їх аналіз див. [12]).

Макроконтекстові спостереження

1. Етнографічно-фольклорний контекст

Колядний тип ♪55P3 займає своє особливе місце у розвиненій в українців системі зимових пісень. Тут не має змоги вивчати це питання, тому лише наголошу на необхідності дослідження функціональної специфіки як цього, так і кожного з численної групи колядкових і щедрівних наспівів. З-поміж фактів, які впадають у вічі, назву відсутність у сюжетному корпусі типу ♪55P3 міфологічних тем, слабу представленість легендарних сюжетів (в тому числі й християнізованих), властивих групі колядок з основою ♪55.p4 . Натомість в ядерних місцевостях ареалу – Карпато-галицькому субрегіоні, Середньому і Східному Поліссі – помітне домінування творів молодіжного циклу. Велике число творів, що склали основу цього дослідження, були відкоментовані виконавцями (принаймні, поліськими і лівобережними)

²⁶ Ця лінія вважається дуже давнім кордоном між балтами і слов'янами [18]. На північ від неї наразі відомі три поодинокі фіксації колядки 5+5+3 у редукованих формах, що вимагає уточнення.

²⁷ Не рахуючи новопоселень 18–20 років на півдні та сході України.

як *специфічний дівочий репертуар*. У деяких маргінальних зонах макроареалу (Волинське Полісся, південні окраїни Середнього Полісся) тип «55P3» «низведе-ний» до рівня жартівливих приспівок.

Молодіжна функція добре кореспондує зі звучанням цих пісень – переважно мажорним, в бадьорому темпі, з несподіваними ритмічними «перебивками» при зміні малюнку 5-складників та у 3-складниках, що порушують 6-мірність силабогруп. Такий характер відрізняє наспіви «55P3» від інших зимових творів, зокрема – здебільшого поважно-урочистих мелодій форм «55.p4» або «44:P44». Також мелічно-ритмічні вишуканості стилістично відокремлюють цю групу й від простеньких одноелементних пісеньок.

2. Етномузичний контекст

• Макроритмічні алгоритми

Спроби «вписати» варіації форми «55P3» у систему регіональних макроритмічних тенденцій українсько-білоруського ранньотрадиційного мелоареалу (див. про це [7, ч. 1]) виявилися малорезультативними: можна говорити лише про окремі прояви ритмотворчих векторів у жанрі колядок нашої групи.

Найважливіший збіг – включення окремих волинсько-поліських зразків у берестейсько-волинську «зону диямбів» [12] (на карті K2 – білі крапки або кільця всередині значків), що «продовжилася» на відстані у західнобілоруському осередку Мядель–Постави.

Типово «західний» прийом додавання застосовується рідко, але десяток таких випадків в цілому територіально накладається на зони поширення щедрівок з ритмом аналогічно трансформованих іоніків [8, карта K15-10].

Специфіка «проходження» поліської зони алгоритму дроблення даним зимовим ритмотипом «ігнорується» – реакції на цю макротенденцію фактично нема.

• Стосунки з весільним макротипом «553²»

На карті K16 співставлено макроареали колядок і весільних пісень, які мають спільну ритмокомпозицію «553²», але різну семантичну форму – весільні пісні не мають рефренів. Зимовий ареал передано заливками та трикутниками «холодних тонів», весільний – перевернутими рожевими значками. Весільний меломасив цього ритмотипу детально не вивчався, тож його обриси досить схематичні, окреслені здебільшого пунктирними ізомелами. Однак він, вочевидь, абсолютно відмінний від зимового: це в цілому зв'язаний ареал, що займає величезний простір від Вісли до Дніпра (зі значною лакуною у Середньому Поліссі), у якому україномовна частка приблизно рівна білоруській, а також є вагома частка польськомовної території.

Макроареали – зимовий і весільний – накладаються один на одного доволі значними сегментами, але ці перетини «ситуативні», утворені шляхом принагідного перехрещення чи сусідства міграційних потоків. У деяких місцевостях ці потоки «розминаються» – так, у середньополіській весільній лакуні бачимо щільний осередок колядок уздовж Уборті. У зонах співіснування обох форм очевидне контрастування різножанрових потоків за ознакою їх потужності: в карпато-галицькій зоні це локальні «заплати» весільних позначок на тлі суцільного колядкового масиву, на Волинському Поліссі – навпаки – одиночні колядки на тлі щільного весільного меломасиву.

Значна відмінність між двома пісенними типами полягає не тільки в розбіжностях їх макроареалів, але й у географії способів варіювання ритму:

а) весільний тип «553²» у всій його білорусько-поліській частині виступає у версіях, де варіантна взаємодія 5-складників диямбами є його типологічно визначальною рисою (див. [7, ч. 1, с. 13]). У колядках такі процеси відбуваються тільки у західнополіському субареалі та поодинокі – в Галичині;

б) «валесоподібний» 5-складник «5», який відіграє провідну роль у колядках «55P3» і має власну доволі значну територію ізоритмічних форм (на карті K16 відзначена правоскісною заливкою), для весільних мелодій є маргінальним явищем – він зафіксований тільки у басейнах Західної Двини і Вілейки (значки на тлі рожевої заливки), де не виступає монотипом, а сусідить зі звичними «колядковими» версіями.

Тож в цілому можна сказати, що кожен з жанрових меломасивів «553²» – зимовий і весільний – має автономний характер ареалу і помітної взаємодії між ними не спостерігається.

• Локально-стилістичні контексти

Вже було зроблено кілька спостережень про те, що в окремих осередках стилістика колядних наспівів знаходить паралелі у мелестилістиці інших місцевих жанрів: пригадаємо тут локальну овруцьку зону вільного поводження з 4–5-складниками групи антиспасти; вписаність у рубатну стилістику календарних творів Брянського Полісся; бурдонну фактуру киевополіських, брянських колядок. Характеристики цього роду дають інформацію про глибину закоріненості досліджуваного явища у традиціях певних локусів.

3. Мовно-етнічний контекст

Виготовлені макрокарти показують, що досліджуваний пісенний тип за мовою поетичних текстів є тримовним і «перекриває» собою два мовно-етнічні кордони: польсько-український та українсько-білоруський. Це є ще одним з важливих свідчень того, що карта мовно-діалектних рухів не може бути безпосередньо екстрапольована на явища народновокальної культури, й отже, етномузикологія має шукати власні пояснення ареалів, що встановлюються, і обстоювати їх власну хронологію.

Україномовна частина ареалу є найбільшою. У її межах виявлено крупний осередок мелодій цього колядного шару – карпатсько-галицький, який характеризується активністю формотворчих процесів (численністю ритмічних і композиційних розгалужень, при чому більшість ритмічних версій і способів компонування має ареальну характеристику, тобто прив'язана до певних місцевостей), збереженістю до недавнього минулого оригінальних виконавських форм, багатством сюжетів. Також у межах української території ритмотип «55P3» утворив кілька міграційних рухів з різними параметрами їх потужності (див. вище).

Польськомовна частина ареалу представлена малою кількістю записів, всі з яких зроблено в теренах, суміжних з Україною або Беларуссю. Проте найстаріші фіксації творів даного типу, що походять з 17 й 19 ст., позначають набагато ширші обриси ареалу – принаймні до басейну верхньої Вісли. Питання про характер поль-

ського субареалу залишається відкритим для подальших експлорацій.

Білоруська частина ареалу також є прилеглою до української території, більшу її частину утворюють середньополіські (Нижня Прип'ять, де мовознавцями встановлено перехідну діалектну зону – див. [25]) та східнополіські (Дніпровсько-Сожська субзона) осередки. Всі зразки окресленої поліської зони відповідають одній ритмічній версії у класичній композиції « $\downarrow 55P3;P553$ », мають повноцінні поетичні сюжети шлюбної тематики з диференціацією на дівочі й парубочькі. Одиночні зразки зі специфічними (розширеними або редукованими) композиціями утворюють пунктирну лінію точкового просування мелоформи « $\downarrow 55P3$ » на захід білоруської території (Ляховичі, Дятлово, Грудек, Мядель, Постава).

Порівнюючи макроареал поширення колядкової форми « $\downarrow 55P3$ » з історичними етнічними ареалами українців (**карта К1а**), можна помітити наближеність обрисів зимового ареалу до території збереження давнішого автохтонного українського населення (на карті – простір з малиновою заливкою).

На шляху формування методики мелоарелогії

По вивченні сукупності ритмокомпозиційних версій колядок з віршем 5+5+3, яка виявилася доволі розгалуженою, постала низка специфічних проблем:

чи виявлені різновиди існують у ієрархічних стосунках, чи це рядоположні явища?

які з варіантних ознак ритмоструктури є базовими, а які – похідними?

чи правильно спиратися на статистику записів при визначенні «ядерних» і розмитих форм макротипу?

де пролягає межа приналежності дуже видозміненого різновиду ще до певного пісенного типу, а де мусимо констатувати «початок» іншого типу?

врешті-решт, що з усього обсягу варіантів, різновидів і версій називаємо пісенним типом?

Висловлюються думки, що різні ритмічні малюнки мають вважатися різними пісенними типами (Б. Луканюк). На це «звання» претендують і різновиди, зумовлені особливостями семантичної будови словесного тексту (Л. Лукашенко). Складну ієрархію з 25 видів/різновидів підкарпатського списку групи 5+5+3 уклали В. Коваль, звернувшись до поняття *генотипу*, введеного у 1970-х роках В. Гошовським. Однак питання, який з 5-складників досліджуваної групи зимових пісень є генотипним, лишається спірним. До цієї дискусії додаю спостереження над поведінкою подібних пар 5-складників у весільних ритмотипах « $\downarrow 553^2$ » і « $\downarrow 557^2$ »: обидва вони у своїх величезних ареалах спираються на «колядний» 5-складник, однак у зоні Білоруського Поозер'я дають локальні версії з фігурою « $\downarrow 5$ » (див. **карту К1б**).

На мою думку, для окреслення макроявищ з дуже розгалуженим «деревом різновидів» зручно користуватися поняттям «типологічна сім'я». Базовим параметром типологічної сім'ї не може бути виключно силабо-ритмічна модель – вона має характеризуватися комплексом ознак. Основою, за якою у масиві різнорідних версій, а також форм, що мають ознаки споріднених типів, вирізняємо колядки досліджуваної тут групи, є силабічна структура вірша 5+5+3 – але масив колядок з цим віршем має ще й такі характеристики, як «влас-

ний» масив поетичних текстів, специфічні обрядові функції і, зрештою, власну мелоінтонацію. На всіх названих рівнях колядки цієї сім'ї будуть відрізнятися від інших «зимових» типологічних сімей. Мобільними характеристиками в цій групі виявилися ритмомалюнок і композиція – ключові параметри класичної мелотипології.

Монографічне вивчення одного з українських пісенно-обрядових макротипів у його локальних і макроареальному ракурсах привело автора до кількох міркувань методологічного рівня.

- Шлях, пройдений діалектологами – від створення спочатку серії спеціалізованих локальних атласів, що містять масиви карт з дрібним розпрацюванням лексичних, граматичних, фонетичних явищ до узагальнюючого загальнонаціонального атласу – для етномузикології є малоімовірним в силу гострої нестачі спеціалістів. Ця проблема, схоже, нездоланна через нерівність (вірніше – кричущу диспропорцію) зусиль, потрібних для вивчення багатющих «покладів матеріалу» на широких просторах розселення українців, і надто скромної кількості дослідників. На наших картах завжди залишатимуться білі плями, частину з яких, здається, заповнити вже не вдасться. Через це картографування наразі відбувається емпіричним шляхом відразу на двох рівнях – локальному та макрогеографічному, й у цьому процесі потроху визрівають певні принципи побудови макрокарт.

- Відносно усталені способи препарування й картографування матеріалу склалися у **локальних географічних студіях обрядових мелоформ**: це документальне картографування (за кожним населеним пунктом) творів певного жанру й ритмосилабічної структури. Останніми роками вже досить глибоко задіюється й інструмент картографування внутрішньовидових різновидів – до нього звертаються як київські та львівські, так і московські дослідники (школа РАМ ім. Гнесіних). Картографування мелічних параметрів застосовується ще незначною мірою – цей шлях торують кияни і гнесинці, львів'яни залучають ці параметри принагідно.

- Критерії макрокартографування вибудовані ще недостатньо. На поверхні лежать дві великі проблеми:

вибіркова (часом – фрагментарна) розпрацьованість жанрових масивів на локальних рівнях,

необхідність «укрупненої трактовки» локальних форм, яку доводиться робити на неповних, вибіркових даних. Якщо у локальному дослідженні важливо не упустити якнайдрібніші відмінності форми, які впливають на формування локального мелогеографічного ландшафту, то у макроогляді потрібно вирізняти **ключові мелоаналітичні ознаки**. Один із способів їх встановлення – формування статистичних вибірок, які окреслять принаймні найбільш потужні явища.

Пропозиції з визначення ключових ознак викладу у формі алгоритму аналітичних процедур, кожна з яких має завершуватись виготовленням відповідної карти.

Алгоритм монографічного макроареального дослідження

• Оглядові макроареальні ознаки

– загальний ареал

– характер джерельних матеріалів: фронтальне польове обстеження, розвідкове польове обстеження

- територіальна щільність «залягання типу»
- наявність лакун
- характер загального кордону
- підтверджена відсутність форми

• **Групи параметрів для серії деталізованих карт**

Група 1. Характер джерельних матеріалів, що впливає на висновки дослідження:

- зони фронтальних польових обстежень фахівцями
- зони розвідкових польових обстежень фахівцями
- зони принагідних польових обстежень особами різної підготовки
- зони, забезпечені лише звуковими публікаціями (і характер публікацій)
- зони, забезпечені лише нотними публікаціями (і характер публікацій – фахові, любительські, що потребують текстологічної зв'язки)
- зони, забезпечені лише текстовими публікаціями

Група 2. Частотна «потужність» пісенного типу

- кількість зафіксованих зразків в цілому і за регіонами
- кількість сіл в регіонах, де зафіксовано тип.

Цей показник напряму залежить від густоти заселення місцевості, та від кількості та якості проведених польових обстежень, тому може виступати лише як порівняльна характеристика – попри вказані фактори середньостатистичні показники для різних регіонів будуть все ж різними і покажуть відносну потужність «залягання пісенного шару». Такі відомості можна нанести на карту у вигляді дробів: кількість сіл в районі / кількість обстежених сіл / кількість сіл з побутуванням пісенного типу. Технічно більш складно, але візуально яскравіше це б представили кольорові заливки місцевостей з застосуванням відтінків кольору при «підсиленні» або, навпаки, затуханні локальних традицій.

Група 3. Функціональна «потужність» пісенного типу

- кількість поетичних сюжетів, закріплених за досліджуваним типом: загалом, регіональні показники
- характер поетичної форми: довгі (розгорнуті)/короткі (приспівкові) сюжети
- характер поетичного тексту:
  - (а) сюжети раннього походження (магічні, міфологічні, ритуальні)
  - (б) пізніші світські (побутові)
  - (в) знижені жартівливі форми

Група 4. Структурна «потужність» пісенного типу

- композиційні різновиди (підкріплені статистично)
- ритмоструктурні різновиди граматичного рівня (підкріплені статистично)
- ритмоструктурні різновиди фонологічного рівня (прирівнюються до регіонально-стилістичних різновидів)
- мелічні різновиди за параметрами:
  - амбітус,
  - звукоряд,
  - нахил,
  - система ладових опор,
  - система констант та ін., виходячи зі специфіки явища

Група 5. Контакти з контекстовими явищами

• **Етномузичний контекст**

- фоновий ареал: іножанрові структурні різновиди-«близнюки», наприклад, типи $\langle 553^2 \rangle$ зимовий і весільний
- фоновий ареал: контрастне явище тієї ж функції, наприклад, весільні тиради $\langle T\_6 \rangle$ і $\langle T\_7 \rangle$
- вписаність досліджуваного об'єкта у систему регіональних народнопісенних стилів
- реагентність досліджуваного об'єкта на систему макроритмічних векторів

• **Етнографічний контекст**

• **Мовнодіалектний контекст**

Послідовне втілення всіх позицій цього алгоритму на практиці викликає суттєве питання: у скількох картах має бути відбите певне явище пісенної макротипології, аби можна було б вважати його представлення всебічним і близьким до вичерпного. Також постають і практичні проблеми: які способи візуалізації потрібно для цього задіяти, які явища логічно було б розвести у різні площини, а які – сумістити на одній карті? Наразі ці питання вирішуються принагідно.

Майбутнім етномузичним атласам слов'ян мають передувати системні обстеження ключових пісенних форм за сумою названих параметрів, та виготовлення серії відповідних монографічних карт.

Література

(повний список джерел представлений в електронній базі на DVD)

1. *Гошовский Владимир*. Типы украинских колядок и их структурно-ритмические разновидности у славян / В. Гошовский // У истоков народной музыки славян. Очерки по музыкальному славяноведению. – Москва : Советский композитор, 1971. – С. 81–138.
2. Диалектологическая карта русского языка в Европе / Сост. Н.Н. Дурново, Н.Н. Соколов, Д.Н. Ушаков. – Издание Императорского Русского географического общества. – Петроград, 1914.
3. Зимовья песни. Калядки и шчадрои́кі / Вст. ст. З. Мажейка. – Минск : Навука і тэхніка, 1975. – 736 с.: нот, карт.
4. *Квитка Климент*. Песни украинских зимних обрядовых празднеств / К. Квитка // Квитка Климент. Избранные труды: В 2 т. / Сост. и коммент. В.Л. Гошовского. – Т. 1. – Москва : Советский композитор, 1971. – С. 103–155.
5. *Квитка Климент*. Українські народні мелодії / К. Квітка. – Київ: Слово, 1922.
6. *Його ж*. Українські народні мелодії : У 2 ч. / К. Квітка, упоряд. та ред. А. Іваницького. – Київ : ПоліграфКонсалтинг, 2005. – Ч. 2: Коментарі. – 380 с.
7. *Клименко Ірина*. Вектори генеральних ритмотворчих алгоритмів українсько-білоруського ранньотрадиційного меломасиву. Ч. 1. До постановки проблеми / І. Клименко // Слов'янська мелогеографія : Кн. 2. – Київ, 2011. – С. 10–33 + К1–К4. Ч. 2. Весільний "макротип" моделі V557 // Слов'янська мелогеографія : Кн. 3. – Київ, 2012. – С. 11–25+К1–К2. – (ПЕ-6, 7).
8. *Її ж*. Зимовий обрядово-пісенний цикл в українців: ключові форми та їх картографування (До проблеми візуалізації мелоаналітичних параметрів на географічних картах) / І. Клименко // Слов'янська мелогеографія : Кн. 3. – Київ, 2012. – С. 109–121.+Карті К11–К17. – (ПЕ-7)
9. *Її ж*. Методичні проблеми сучасної мелоареалогії: з практичного досвіду документального картографування / І. Клименко // Слов'янська мелогеографія : Кн. 1. – Київ, 2010. – С. 19–30 + К2–5. – (ПЕ-5)

10. *Її ж.* Мелогографія жнивних наспівів басейну Прип'яті : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / І. Клименко. – Київ, 2001. – 180 с. + Додатки (нот., карти)
11. *Її ж.* Наспіви купальсько-петрівської приуроченості в українців: макроареалогія / І. Клименко // Слов'янська мелогографія : Кн. 1. – Київ, 2010. – С. 138–156 + К35–42. – (ПЕ-5)
12. *Її ж.* Про ямбічну природу колядкового п'ятискладника (за матеріалами берестійсько-волинськокопільсько-підляшської зони) // Вісник Львівського університету. Серія Мистецтвознавство. – Львів, 2012. – Вип. 11. – С. 203–215..
13. *Коваль Василь.* Трансформаційно-модифікаційні процеси в 13-складових колядках (за матеріалами з околиць на північний захід від Горган) / В. Коваль // Слов'янська мелогографія : Кн. 4. – Київ, 2014. – С. 64–75 + К4а. – (ПЕ-8)
14. *Колесса Філарет.* Ритміка українських народних пісень / Ф. Колесса // Колесса Філарет. Музикознавчі праці / Підготувала до друку Софія Грица. – Київ, 1970. – С. 19–223.
15. *Його ж.* Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті / Ф. Колесса // Колесса Філарет. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С.Й. Грица. – Київ : Наукова думка, 1970. – С. 368–397.
16. *Константинова Татьяна.* Колядніе напевы северобелорусской традиции в их ареальных характеристиках: к вопросу о географических границах региональной музыкальной системы / Т.Л. Константинова // Северобелорусский сборник: обряды, песни, наигрыши, плачи, ворожба : Сб. научн. статей и мат-лов. Вып. 1. – С.-Петербург : РИИИ, 2012. – С. 6–16.
17. *Коропніченко Ганна.* Традиційні колядні наспіви Київщини в контексті дослідження перехідних зон / Г. Коропніченко // Проблеми етномузикології / упоряд. О.І. Мурзіна. – Київ, 2009. – Вип. 4. – С. 132–153.
18. *Кухаренко Ю.В.* Полесье и его место в процессе этногенеза славян (по материалам археологических исследований) / Ю. Кухаренко // Полесье. Лингвистика. Археология. Топонимика / Отв. ред. В.В. Мартынов, Н.И. Толстой. – Москва : Наука, 1968. – С. 18–46
19. *Лоза Юрій.* Коментарі до серії мап «Із історії української державності» // Ю. Лоза / Україна. Оглядова мапа. – Київ : Мапа ЛТД, 1994. – С. 4–29.
20. *Лукашенко Лариса.* Традиційна вокально-обрядова культура Північного Підляшшя : дис. ... канд. мист. / Наук. кер. В. Коваль. – Львів, 2013. – 150 с. + Додатки (нот., карти)
21. *Марченко Юрій.* Зимние празднично-поздравительные песни в районах русско-белорусско-украинского пограничья [ч. 1] / Ю. И. Марченко // Русский фольклор: Материалы и исследования / Ред. М.Н. Власова, В.И. Жекулина. – С.-Петербург : Наука, 1999. – Т. 30. – С. 321–375; [ч. 2] // Русский фольклор: Материалы и исследования / Ред. М.Н. Власова, В.И. Жекулина. – С.-Петербург : Наука, 2001. – Т. 31. – С. 238–304.
22. *Менделюк А.* Українська етнографічна границя та особливості її формування (за проф. В. О. Гериновичем) // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис / – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – Вип. 1 (15)
23. *Мишанич Михайло.* Музично-етнографічний архів: У 3 кн. / М. Мишанич. – Львів, 1984. – Рукопис деп. у Відділі мистецтв Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН України, од.зб.33217/2муз
24. *Можейко Зинаида.* Песни Белорусского Полесья / З. Можейко. – Вып. 1. – Москва : Сов. композитор, 1983. – 183 с.: нот.; карти.
25. *Назарова Тетяна.* Лінгвістичний атлас Нижньої Прип'яті / Т. Назарова / АН Української РСР. Ін-т мовознавства ім.О. Потебні – Київ : Наук. думка, 1985. – 136 с.
26. Народные песни Брянщины (песни старинных народных праздников) / Вступ. статья, сост. и примеч. Г.П. Лукьяновой. – Брянск : Приокское книжн. изд-во (Брянское отделение), 1972. – 198 с.: С нот. №№ 2
27. *Пеліна Ганна* Ареали поширення колядок базової структури 5+5+3 в історичних межах Мараморошини / Г. Пеліна // Слов'янська мелогографія : Кн. 4. – Київ, 2014. – С. 76–80 + К4в. – (ПЕ-8)
28. Пісні Тернопільщини / упоряд. С. Стельмащук, П. Медведик. – Вип. 1. – Київ, 1989.
29. *Рагович У.* Песенны фальклор Палесся : у 3 т.: Т. 1: Песни Святочнага календара / У.І. Раговіч. – Мінск : Вид-во "Чатыры чверці", 2001. – 527 с.: іл., нот.
30. *Рибак Юрій.* Обрядові пісні верхньоприп'ятської низовини (мелотипологія – мелогографія – культурогенеза) : дис. ... канд. мист. / Наук. кер. Б. Луканюк. – Львів, 2005.
31. *Роздольський О., Людкевич Ст.* Галицько-руські народні мьелодії, зібрані на фонограф Йосифом Роздольським, списав і зредагував Станіслав Людкевич : Ч. 1–2. – Львів, 1906, 1907 (1908). – (Етнографічний збірник Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові : Том XXI)
32. *Савельєва Ніна.* Региональная стилистика русской народной музыки. Русско-белорусско-украинское пограничье: Исследование / Н. Савельева. – Москва : Композитор, 2005. – 192 с /
33. *Свитова Клавдія.* Народные песни Брянской области / К. Свитова. – Москва : Музыка, 1966. – 243 с.
34. *Сербіна Наталя.* Колядки із десятискладовою основою: До питання про формотворення : Дипл. робота / Н. Сербіна ; наук. кер. С. Єфремов ; Кафедра музичної фольклористики НМАУ ім. П. Чайковського. – Київ, 2000. – 70 с.: нот.
35. *Сенчик Яків.* Пісні з Холмищини і Підляшся // Матеріали до української етнології. – Львів, 1916. – Т. 16. – С. 63–108.
36. *Скаженник Маргарита.* Етномузичний ландшафт басейну Уборті (за обрядами та піснями календарного циклу) : дис. ... канд. мист. (17.00.03) / М. В. Скаженник; наук. кер. І. В. Клименко. – Київ, 2011.
37. *Її ж.* Мелогографічний ландшафт басейну Уборті (за матеріалами річного обрядово-пісенного циклу) / М. Скаженник // Слов'янська мелогографія : Кн. 1. – С. 43–55+К9–К13. – (ПЕ-5)
38. Традиційні пісні українців Північного Підляшшя / упор., вступ. стаття і нотні транскр/ Л. Лукашенко; заг. ред. Б. Луканюка. – Львів, 2006. – 308 с.
39. *Galazka Bartosz.* Koledy Podkarpacia. Pogranicze polsko-ruskie / В. Galazka. – Jaroslaw-Krosno, 2012. – Т. III. – 560 p.
40. *Kolberg Oskar,* Lud. Jego zwyczaj, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrządy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce: Krakowskie. – Wrocław; Poznań : PTL; PWN; LSW, 1962. – Т. I. – Reedycja fotoofsetowa. – (DWOK; t. 5).
41. *Kolberg Oskar,* Sanockie – Krośnieńskie / Z rękopisów opracowali Bogusław Linette, Tadeusz Skulina; red. Agata Skrukwa. – Wrocław; Poznań : PTL; PWN; LSW, 1974. – Т. I. – (DWOK; t. 49).
42. *Kuraszkiewicz Wl.* Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej: z wyborem tekstów gwarowych. – Państwowe Wydawn. Naukowe, 1963. – 166 с (карта “Narzecza ukraińskiego”)

Дискографія

Хронологічна нумерація альбомів дається згідно реестру: *Клименко Ірина.* Дискографія української етномузики (автентичне виконання). 1908–2010 : Ілюстрований хронологічний реєстр з анотаціями і покажчиками. – Київ, 2010. – 360 с.: з іл.

У списку подано лише головні відомості про альбоми

A-1992 =2001-05 Аудіокасета «Феся». Мелодії Тухольщини. Традиція с. Волосянка (Бойківщина) / Організація, анотація Михайла Хая. Київ: УЕЛФ+Саме так, 2001. – 1 мк. – СТ!019-4. – №№ 13–15

- A-1997-20 CD «Рано-рано да зійду на гору». Серія «Традиційна музика Полісся». – Ч. 2: Весілля, зима / Польові записи І. Клименко, Є. Єфремова, С. Охрімчука, М. Хая. Анотація Є. Єфремова, І. Клименко. Київ: Культурологічна експедиція МНС України-УЕЛФ, 1997. – 1 CD audio. – Б. і. – №22.
- A-1998-MŽ CD Suwalskie, Podlasie / Серія „Музыка źródeł” – Kolekcja muzyki ludowej Polskiego Radia Т. 9) – PRCD 158. № 18
- A-1999-01 CD Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce, cz.I. [Етнічні меншості у Польщі. Ч. 1: Лемки, Надсяння, Бойки, Підляшшя] / Серія «Музыка źródeł». V. 13. Kolekcja muzyki ludowej Polskiego radia. – Polskie radio, 1999. – 1 CD audio (73'35'') + Брош. – PRCD 162.
- A-1999-PC CD «На улице девки гуляли». Песни и наигрыши Северной земли / Н.Савельева. – 1999 – 1 CD audio. – №№ 15, 34.
- A-2000-01 CD «Ой як же було ізпрежди віка...». Традиційні пісні Правобережної Київщини (автентичне виконання) / Проект, польові записи й анотація Ганни Коропніченко. Київ: О. Захаренко, 2000. – 1 CD audio. – КОМП 102.
- A-2001-04 CD Пісні Східного Поділля. Традиція села Кидрасівки / Проект, польові записи, укладання, наукова анотація, типол. нотації О. А. та Н. В. Терещенків. – Кіровоград-Київ (Rostok records), 2001. – 1 CD audio (70'58'') + Букл.: 25 нотацій; Іл. – Б. і. (№ 31)
- A-2001-07 CD Древо. «Рай розвився». Християнська тема в українському фольклорі / Уклад. І. Клименко, Є. Єфремова. – Київ: О. Захаренко О., 2001. – 1 CD audio (73'14''), 22 твори) + Букл.: анотація; Іл. (графічні роботи Р. Єненка,) – Б. і. (№ 14)
- A-2002-04 CD «Голоси предків» = Hlasy predkov/ Ориг. звукозаписи 1929, 1935 рр. Івана Панькевича. Перевид. у цифр. форматі М. Мушинки. – CD-додаток до книги: Голоси предків. Звукові записи фольклору Закарпаття із архіву Івана Панькевича (1929, 1935) / Центр антропологічних досліджень та Громадське об'єднання ДІВА. – Бібліотека ЦАД ч. 1. – Пряшів, 2002. – 256 с. + CD. №№ 12, 13
- A-2002-05 CD «Зелений шум Полісся. Традиційна культура Поліського краю / Проект Т. Грималюка. Польові записи І. Клименко, Є. Єфремова, М. Хая. Анотація І. Клименко. – «АртВелес», 2002. – 1 CD Extra (Audio: 65'23''), 35 аудіотворів + мультимед. – AVE 014.
- A-2002-06 CD «Радійся, земле». Традиційні колядки та щедрівки Полтавщини / Проект Тетяни Сопілки. – Київ: О. Захаренко, JRC, 2002. – 1 CD audio. – JRC 02217-2. – № 18
- A-2003-05 CD «Ой давно, давно ...» Найдавніша й новіша етнічна музика українців. Гуртоправці, Древо, фольк. Володар, фольк. ансамблі / Ідея, укл., а нот І. Клименко. – SAME TAK!, 2003. – 1 CD audio (73'12''), 22 твори) + Букл.– Б. і. № 3
- A-2004-01 CD «Бервін Бервіноківі» / Польові записи О. Турянської, анот. Я. Турянської. – «Атлантик»+«Просвіта», 2004. – 1 CD audio (62'51''), 33 твори) + Брошура (19 с.). – Б. і. – (Серія «Етнічна музика України. Українська колекція»). № 6
- A-2004-02 CD «Веночок рутьвяненький». Традиційна музика Берестейщини / Польові записи І. Федун, Л. Лукашенко, Л. Добрянської та ін. Анотація Л. Лукашенко. – Київ: «Атлантик»+«Просвіта», 2004. – 1 CD audio (42'03''), 26 творів) + Бром. (19 с.). – Б. і. № 6
- A-2004-04 CD «Карпатія» = KARPATNIA / Польові записи Л. та Я. Турянських, І. Федун та ін. Анотація Ярини Турянської. – «Атлантик»+«Караван», 2004. – 1 CD audio (73'54''), 32 твори) + Брошура (19 с.): – KCD 170. № 5
- A-2004-07 CD «Космацькі музики» / Проект Лесі Турянської. – Київ: «Атлантик»+«Просвіта», 2004. – 1 CD audio. – Б. і. – (Серія «Етнічна музика України. Українська колекція»). – № 27
- A-2004-11 CD «Постоп'янка з Подляшша» (традиційна музика Підляшшя) / Польові записи 1999 та 2001 рр. Г. Похилевич, Л. Лукашенко та ін. Анотація Л. Лукашенко. – Київ: «Атлантик»+Всеукр. товар. «Просвіта», 2004. – 1 CD audio (68'45''), 41 трек). – 1 CD audio. № 05
- A-2006-05 CD CD «Колядки та щедрівки Рівненського Полісся» / Польові й студійні записи, укладання В. Ковальчука. – Київ: «Атлантик», 2006. – 1 CD audio (34'44''), 21 творів) + Букл.– Б. і. № 11
- A-2007-02.2a=2010-CM1 CD «Зі схилів Горган» / Польові записи 1995-2005 рр., укладання Василя Ковалюка. – №№ 2, 3, 5
- A-2007-07 CD «Yak pushu strelu» = As I let an arrow fly. Eastern Slavic musical folklore of the Russian-Ukrainian Belorussian borderlands (Under the Cloud of Chernobyl) {«Як пуцу стрелу». Пісні російсько-українсько-білоруського пограниччя}. Netherlands: Leiden: Pan Records, 2007. – 1 CD audio (69:48, 40 творів) + Брош. – PAN 2041. – 1 CD audio. № 12
- A-2012-03 CD «Пісні з Кожина» (Підляшшя, проект Уліти Харитонюк) – 1 CD audio. № 23
- A-2012-01 CD-додаток до дисертації: Сказник Маргарита. Етномузичний ландшафт басейну Уборти (за обрядами та піснями календарного циклу) : дис. ... канд. мист. (17.00.03). – Київ, 2012. – 1 CD. №№ 6, 7

Ирина Клименко (Київ)

АЛГОРИТМ МОНОГРАФИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ КЛЮЧЕВЫХ СЛОВЯНСКИХ ОБРЯДОВО-ПЕСЕННЫХ ФОРМ («МАКРОТИПОВ») (НА ПРИМЕРЕ КОЛЯДОК СО СТИХОМ 5+5+3)

Мелогеографические исследования, которые выполняются на макроареальном уровне и задействуют большие массивы материалов, требуют специальных методических подходов – как аналитических, так и картографических. На примере монографического изучения одного из наиболее известных колядных «макротипов» украинцев (с силлаборитмической структурой 5+5+3 в двустроичной строфической версии) автор предлагает использовать определенный алгоритм действий, которые обеспечивают всестороннее освещение избранного объекта и выявляют его специфику в макроконтексте других крупномасштабных явлений украинско-белорусского раннетрадиционного меломассива (УБРМ).

Ключевые слова: украинско-белорусский раннетрадиционный меломассив, мелогеография, ареалы, ритмическая типология, колядки

Iryna Klymenko (Kyiv)

ALGORITHM OF MONOGRAPHIC STUDY OF THE KEY SLAVIC RITUAL SONG FORMS (OF THE «MACROTYPES»)(ON THE EXAMPLE OF KOLIADKY WITH 5 + 5 +3 VERSE)

Melogeographic investigations, being performed on the macroareal level and involving large sets of materials, require special procedural approaches – both analytic and cartographic. On the example of monographic study of one of the best known Ukrainian koliadka “macrotypes” (with the syllabic rhythmic structure 5 +5 +3 in two-line strophic version) the author offers to apply a certain algorithm of actions, which provides the overall elucidation of the selected object and detect its specificity in the macrocontext of other large scale phenomena of Ukrainian-Byelorussian early-traditional meloset (UBETM).

Key words: Ukrainian-Byelorussian early-traditional meloset, melogeography, areas, rhythmic typology, koliadky

Таблиця 1. Колядки з віршем 5+5+3: загальна статистика бази даних

Джерела: 23 звукових альбоми, 69 друкованих нотних зібрань, 14 рукописних нотних зібрань, типологічні таблиці, карти, архівні звукозаписи	кількість позицій (зразків та ритмотипів)	кількість населе- них пунктів**	відсоток зразків від загального числа
Кількість вивчених позицій, всього	615=556+59	430	
Зразки з публікацій без точних адрес	6	–	0,8%
Розмиті форми, контамінації, індивід. композиції	10	8	1,7%
Зразки з обмеженими даними (відомості з типологічних описів, карт, що не містять інформації про характер ритмомалюнка, сюжети тощо), придатні лише для встановлення загального ареалу*	19	19	3,2%
Класична композиція <абр;сту>	387	371	64%
Форма без рефрену <553 ² >	73	61	11%
Симетричні форми <абр;абр> або <абр;вгр>	20	20	3%
Композиції з розширенням форми	60	52	10%
Редуковані композиції (в т.ч. 1-рядкові)	35	33	6%

* На картах показані значком світло-голубої заливки без контуру

** В одному селі можуть співіснувати різні види форм

Таблиця 2. Зимовий пісенний тип ♪55P3: «класична» композиція строфи

5 + 5 + 3 ; 5 + 5 + 3
а б р ; с т у

Карпатська зона
Ой пішла Марька хусточку прати на леду, На леду-леду, на ледяниці, в криниці

Полісся
1. Прала Гальочка чотири хустки на льоду, На льоду-льоду, на льодовниці, в криниці
2. Ой вона прала под льод пускала. На льоду, На льоду-льоду, на льодовниці, в криниці

Таблиця 3. Типові ритмофігури 5-складників та їх поєднання в строфі (до карти К2)

варіанти форми (від аа до b b)	рисунок		кількість		місцевості	значок на карті*
	1-й мелорядок	2-й мелорядок	зраз- ків	сіл		
аас; аас.			76	66	Карпатська зона, точково – Надсяння, Зах. Поділля (Опілля)	▲
аас; abc.			91	70	Захід. частина карпато- галицького ареалу	▲
аас; bbc.			148	110	1 – Лівобережжя Дніпра нижче Десни 2 – Поділля (на схід від Львова)	▲
abc; bbc.			18	9	Локально на Поліссі (Стир, Горинь, ниж. Прип'ять, Клинци, Мена)	▲
bbc; bbc.			166	142	Середнє Полісся, По- сочжя, точково – інші	▲
несистемні чергування формул а і b, або нетипові 5-складники			11	10	західні країни ареалу	▲
специфічні локальні версії			6	6	Підляшшя, Томашів, Пе- ремишль	▲
			29	24	Галичина, Лемківщина, Підляшшя	▲
			16	11	Лемківщина, Надсяння, Опілля	▲

* Значки в карті без «розпізнавальних відмінностей» вказують на зразки, уточнити ритміку яких не було можливості

Таблиця 4. Узгодженість музичних довгот і словесних акцентів у 5-складових силабогрупах

Збіги словесних акцентів з музично-ритмічними довготами позначені напівжирним шрифтом без курсиву, незбіги – великими літерами

Системні наголоси	Несистемні або індивідуальні наголоси
с х е м а	
Полісся середнє, західнє: <i>Зирочко ясна, панночко красна Марусю. На льоду-льоду, на льодовниці в криниці Ой рано-рано, вельми раненько на зорі Рай йому, Боже, дай йому, Боже, Щасце-здоров'є в йому дому Соколе ясний, молодец красний, соколе За ними зайчик хроше грає на скрипку.</i>	Полісся: <i>Ой там на рициці на бистрой воді в криниці. Не завидуйте, панове-браття, дасть бог і вам Зелено вінО в неділю рано саджено (але є варіант: Віно зельОне в неділю рано саджоне – Олевськ: Хочине) КалИна моя чирвОна твоЯ ягода. КалИна моя з тобОю вода леніє. Прислав нас Господь на колЯдочку до тебе Да й всьо по зорИ да й по місяцУ раненько Не сиза пєрья на канІшаньку палягло. Не дивУйтеся, князе-бояри, даст Бог и вам.</i>
Полісся східнє, Лівобережжя: <i>Дівочка-пані говори з нами стихенька Граї, кониченьку під молоденьким Васильком Рай раступися, Христос радився в яго даму. Радуйся земле, Христос син божий родився Калина ясна дівонька красна Галина.</i>	Лівобережжя <i>Ой рано-рано зійшло сОнечко кохано Бог тебе кличе на порАдоньку до себе.</i>
Карпатська зона: <i>Ай коло нього / слугойки його / не вповідадут за нього. Говори з нами / колядничками / красненько Дунаю-море, Галюню зоре, серденько</i>	Карпатська зона: <i>Під бором-бором під зелЕненьким явором</i>
і н ш і л о к а л ь н і с х е м и	
локальний варіант схема	Карпатська зона: схема <i>Зелена Яблунь червені Ябка зродила</i> схема <i>У горі-горі, горі кидрОвій, в траві шовкОвій, зеленій. На леду-леду, на ледяИци, на студЕненькой водици.</i> схема <i>Славен їс їси наш милий БОже, славен їс.</i>

Таблиця 5. Специфічні версії ритмомалюнків

нормативні ритмофігури	5-складники	регіон використання	3-складники	регіон використання
специфічні ритмофігури*		див. табл. 3		західно-галицький регіон, Карпати
5-складники		одиночно в передгір'ях Карпат		повсюдно
	або	одиночно (Підгорганя, Підляшшя)		повсюдно
	або	одиночно (Краків, Золочів)	**	Закарпаття
6-складники		одиночно у басейнах Уборті, Стира, у східній частині карпато-галицького «ядра»		без певної системи
		Надсяння, Верх. Дністер, верхів'я Бугу		без певної системи
4-складники	або	спорадично на Західному Поліссі, Підляшші		У специфічних сюжетах (Бог приходить до господаря; Умная жона)
	у рефрені	Лемківщина, Надсяння		у всьому ареалі їх поширення
	та інші неалгоритмічні версії	фіксуються як відхилення від моделі без територіальної прив'язки		...у його домі. зрідка також: ...у його домі

* Фігури підписані в колонках відповідно до їх використання на місці 5-складників або на місці 3-складників

** Заливкою відзначені явища, які мають виражену прив'язку до місцевості

Таблиця 6. Специфічні композиційні форми*

А ВІДМІННОСТІ СЕМАНТИЧНОЇ ФОРМИ ПРИ СТАЛІЙ РИТМОКОМПОЗИЦІЇ

5	5	3	;	5	5	3
а	б	р	;	с	т	у
а	б	р	;	а	б	р
а	б	р	;	в	г	р
а	б	в	;	г	д	е

без рефрену

ВІДМІННОСТІ В РИТМОКОМПОЗИЦІЇ

Б РОЗШИРЕНІ ФОРМИ

1 Розпросторений рефрен р;ступф (зрідка також: р;ступфх=3;55553)

5	5	3	;	5	5	5	3
а	б	р	;	с	т	у	ф

2 Подвійний семантичний рядок у версіях : аб;аб;р;сту (з антифоном соло-гурт), аб;вг;р;сту.

а	б	;	р	;	с	т	у
---	---	---	---	---	---	---	---

3 Подвійний семантичний рядок+розширений рефрен:

Брест: Столін: Струга

а	б	;	в	г	;	р	;	с	т	у	ф
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Ой там на горі стоїт обора,

А в тий обори две пари воли. Р: Рай йому, Рай йому, Боже, дай йому, Боже, Щасце-здоров'є в його дому.

4 Повний повтор трискладових груп

а	б	;	р	;	с	т	у
---	---	---	---	---	---	---	---

В РЕДУКОВАНІ ФОРМИ

Редукція застосовується тільки до «класичної композиції» з рефреном <...р;сту>.

Перекресленням показані силабогрупи, які можуть бути вилучені з наспіву

5	5	3	;	5	5	3
а	б	р	;	с	т	у

* Таблиця відображає не всі види форм, які зустрілися, а тільки показові, на прикладі яких можна проілюструвати принципи видозміни, нарощування чи редукції форми. В окремих зразках різноскеровані прийоми можуть поєднуватися – наприклад, розширення семантичної частини «аб;вг...» може продовжуватися редукованим рефреном «...р;с» тощо